

LA LLENGUA ORAL ALS INICIS DE LA LINGÜÍSTICA CATALANA: ESTUDIS DE JOSEP CALVERAS SOBRE ELS PRONOMS FEBLES EN ELS DIALECTES CATALANS

*A l'August, que fa emergir, intrèpid i imaginatiu,
passats seriosament desafiants*

En els anys 20 el lingüista jesuïta Josep Calveras es proposà estudiar les formes i la distribució dels pronoms febles en els dialectes catalans a partir d'uns qüestionaris que va elaborar ell mateix. Una empresa d'aquesta mena és del tot excepcional en el context romànic, i no cal dir en el context català: en aquella època era relativament rar que la lingüística romànica triés la llengua oral com a objecte d'estudi en el terreny de la morfologia i la sintaxi. El responsable de l'estudi (Calveras), l'època en què s'elaborà (anys 20 i 30) i el tema objecte d'anàlisi (els pronoms febles) representen per si sols una informació addicional que convé aclarir a partir d'una pregunta bàsica: Per què un lingüista català dels anys 20 va ser pioner en una branca dels estudis dialectals romànics? Per intentar respondre-la, ens hem de remuntar als inicis de la lingüística.¹

LA LINGÜÍSTICA I LA LLENGUA ORAL

L'interès per descriure la llengua oral des d'un punt de vista científic és relativament recent. S'ha considerat que l'interès científic per l'oralitat pren cos a les universitats franceses de finals del segle XIX, quan s'institucionalitza la dialectologia: El 1883 el suís Jules Gilliéron («et il n'est pas indifférent que ce soit un Suisse», ha fet observar Gabriel Bergounioux 1992: 117) s'encarrega de l'ensenyament de la nova ciència a l'École Pratique des Hautes Études. Un cop aconseguit el reconeixement polític i universitari, arribarà l'obra insígnia de la nova ciència, reconeguda com a tal en els manuals d'història de la lingüística: «La géographie linguistique

1. Sovint la història de la lingüística ha partit de la base que els testimonis precientífics que atestaven la variació lectal abans del segle XIX no tenien interès. Per una revisió d'aquest pressupòsit, es pot llegir Feliu & Rafanell (2001-02), que a propòsit d'unes notes dialectals del canonge Bastero posen en qüestió de manera molt convincent aquest punt de partida i ofereixen una nova lectura de la variació en la història.

est sortie de l'*Atlas linguistique de la France* [en endavant *ALF*], oeuvre de Gilliéron et Edmont», ha escrit Dauzat (1944: 6).² La primera disciplina científica en matèria de llengua preocupada per estudiar l'oralitat traça nítidament les fronteres del que es proposa descriure i del que és aliè als seus interessos en l'obra insígnia de la geografia lingüística: a l'*ALF*, París i la seva regió «apparaissent en blanc, sans attestation spécifique, comme s'il ne s'y était parlé que le standard» (Bergounioux 1992: 119). La cartografia per excel·lència de l'oralitat dona cabuda a tota mena de *patois* i deixa la capital fora del mosaic de la variació: l'únic terreny científicament considerat neutre i exempt de tota variació, la capital, mostra que l'empresa científica presenta vinculacions polítiques i ideològiques molt visibles.

Exactament, en els seus inicis la nova ciència només té ulls per a les continuïtats del *patois* gal·loromànic, subordinat socialment i políticament al francès nacional. En aquells moments les universitats franceses no podien concebre que la llengua nacional, el francès, presentés variació i que aquesta fos objecte d'estudi: encara a principis de segle xx «la censure universitaire s'exerce continûment contre l'analyse du français non standard», ha arribat a afirmar Bergounioux (1994: 47). L'afirmació és ben pertinent si es té en compte que a la França d'entreguerres només es publiquen dos estudis sobre el francès no estàndard, un a càrrec d'Henri Bauche, persona que no estava vinculada al món de l'ensenyament (*Le langage populaire*, 1928), i l'altre a càrrec del suís Henri Frei (*La grammaire des fautes*, 1929).

LA FILOLOGIA DAVANT LA VARIACIÓ

La geografia lingüística situà la llengua oral en el seu centre d'interès principal i deixà una mica de banda la metodologia filològica d'anàlisi de la llengua escrita. La gran aportació teòrica de la geografia lingüística, segons Iorgu Iordan (1967: 267), va ser descobrir que «la lengua hablada se presenta bajo aspectos mucho más variados y más complejos de lo que nos permitían imaginar las investigaciones basadas en textos y realizadas con el espíritu de los neogramáticos». Els primers passos de la geografia lingüística es van dirigir sobretot cap a l'estudi de la fonètica i el lèxic dels *patois*, però convé no oblidar que diversos deixebles de l'autor de l'*ALF* van completar els seus treballs de camp amb incursions en els arxius, on van desempolsar textos antics dialectals per col·locar-los al costat d'estudis amarats de fresc *patois*.

2. Val a dir que abans de l'*ALF* de Gilliéron, per més que la gran majoria de manuals d'història de la lingüística romànica considerin Gilliéron com a primer representant de la geografia lingüística, ja s'havien emprès i publicat altres atles lingüístics: el primer atle és de 1881 i va anar a càrrec de l'alemany Georg Wenker i el següent és de Weigand sobre el dacoromanès (1909). Aquests atles, però, només tenen en compte la fonètica (Iordan 1967: 254-257).

Aquesta perspectiva alhora sincrònica (segons el model de la geografia lingüística) i diacrònica (històrica i filològica), la van adoptar, per exemple, Georges Millardet i Charles Bruneau.

Georges Millardet va publicar el 1910 una obra d'estudis dialectals sobre el gascò que incloïa un recull de textos dialectals gascons.³ Encara que les seves recerques anessin en la línia de la geografia lingüística, li interessava el mètode filològic, l'estudi crític dels textos, perquè permetia establir la cronologia dels fenòmens lingüístics. Charles Bruneau, també deixeble de Gillieron, estudià «les patois d'Ardenne» en el llibre *Étude phonétique des patois d'Ardenne* (París, 1913), on inclou una col·lecció de documents lingüístics dialectals sota el títol de *Chartes de Mézières en langue vulgaire*, amb un «tableau complet des principaux caractères dialectaux de la région ardennaise à l'époque ancienne et à l'époque moderne» (Jordan 1967: 347-349 i 351).

La lingüística més moderna de l'època, la geografia lingüística, no bandejava del tot la filologia, els textos antics, perquè es proposava, si més no determinats corrents, comprendre l'evolució de la llengua des de diverses perspectives, la dialectal i sincrònica, i alhora la dialectal i diacrònica. Complementàriament a aquest interès de la lingüística per la filologia, la filologia de l'època tampoc ignorava els avanços de la nova ciència i intentava col·laborar en l'empresa d'estudiar la variació lingüística oferint dades, textos, que la mostressin. Llegim el que declara Clovis Brunel, en el seu recull *Les plus anciennes chartes en langue provençale* (1926: vii), per prendre com a referència una obra representativa de la sensibilitat filològica d'aquella època: «Si l'ancien provençal est dans l'ensemble déjà assez bien connu, il reste à déterminer avec toute la précision que les textes conservés permettent la chronologie et la répartition géographique des phénomènes». Per això Brunel donava tanta importància a precisar la data i la indicació geogràfica de cada document o *charte*: «C'est avec ses données [data i origen geogràfic] qu'on peut établir l'armature solide de l'ancienne dialectologie».

Si des de principis de segle Gillieron i els seus deixebles havien consolidat com a ciència la dialectologia geogràfica, basada en l'oralitat dels *patois*, faltava que la vella filologia mirés si entre els textos antics també es podia copsar la variació: la filologia també es va fixar amb el nou objecte de desig científic, la llengua oral, i per això calia establir «l'armature solide» de l'antiga dialectologia. Aquesta armadura només podia ser, des de l'òptica filològica, feta de papers vells i d'arreu.

3. De fet va publicar tres llibres diferents, però segons Jordan (1967: 347) «constituyen una sola obra»: *Petit Atlas linguistique d'une région des Landes. Contribution à la dialectologie gasconne* (Tolosa-París, 1910), *Études de dialectologie landaise. Le développement des phonèmes additionnels* (Tolosa, 1910) i *Recueil de textes des anciens dialectes landais* (París, 1910).

En certa manera, es podria afirmar que en el context català no es produí amb la mateixa fluïdesa l'intercanvi de perspectives entre la filologia i la lingüística, com hem vist que es donava en el context francès. El que podria ser l'equivalent català del recull de Brunel són els *Documents per la història de la cultura mig-aval* (1908-21, 2 vols.). L'autor d'aquest aplec de textos, Antoni Rubió i Lluch, fa constar que dels seus *Documents*, n'exclou «les relacions diplomàtiques y fins les lletres familiars dels individus de la família reyal, que són un tresor de llenguatge popular y casolà». Rubió (I: LXXI-LXXII) justifica la seva tria, l'exclusió de documents de caràcter popular, per la naturalesa de l'obra que publica: «Tinguis present que la majoria dels documents que publiquem són referents a fets d'administració en el ram que avuy diriem de cultura, fundacions, donatius, compres de llibres, nomenaments, encàrrecs artístichs y pagaments de tota mena, y no es d'ordinari la carta familiar, el document viu, per dirho així, ço que cal anar a cercarhi.» El tipus d'arxiu d'on Rubió exhuma els documents de la Cancelleria no és la font natural d'on havien de brollar els textos de caràcter familiar; a més, Rubió i Lluch no treballava a partir de pressupòsits lingüístics i filològics sinó sobretot històrics.⁴ Potser és lògic que la història no mirés cap als mateixos terrenys de la lingüística i la filologia, i per això convé veure com, i per què, la lingüística i la filologia catalanes dels anys vint s'acostaven a la llengua popular.

CIÈNCIA I POLÍTICA

El 1925, any de l'últim treball de Gillieron, només hi havia un atles complet en l'àmbit romànic, l'*ALF*, i dos atles parcials, el de Còrsega de Gillieron-Edmont, i el de Catalunya de Griera (Jordan 1967: 322). En els anys 20, per tant, la lingüística catalana, en aquest cas de la mà de Griera, estava perfectament al corrent dels mètodes lingüístics més moderns i fins es podria considerar com una de les capdavanteres en el context romànic. La nova ciència s'interessava per la llengua oral, pels *patois* i per la variació dialectal, quan als països de llengua catalana la llengua oral (popular i dialectal) era motiu de controvèrsia dialèctica entre Pompeu Fabra i mossèn Alcover, entre dues maneres d'entendre la llengua, la cultura i la política. En ple procés de codificació de la llengua i en ple procés d'implantació de la geografia lingüística, als països de llengua catalana la llengua oral era motiu de controvèrsia personal i política, i objecte digne d'estudi científic. L'ambient polític i científic

4. Evidentment, no tota la filologia catalana de l'època exclougué la llengua popular antiga dels seus interessos. Un dels editors de textos antics, Joaquim Miret i Sans (1858-1919), s'interessà pel català medieval popular, com ha fet veure Philip D. Rasico (1995-96).

situava, de manera pública i notòria, la llengua oral (popular i dialectal) en un punt de mira vistent i privilegiat.

Si als països de llengua catalana per descriure l'oralitat s'entenia sobretot estudiar els dialectes, descobrir la variació regional, a França el món fugaç i canviant de l'oralitat eren els *patois*. Com se sap, els lingüistes francòfons s'hi van interessar no pas per fixar-los i codificar-los en una gramàtica i en un diccionari, i així salvar-los de la volatilitat del codi oral, sinó que es van acostar a escoltar la veu dels *patoisants* per deixar constància d'un món en via de desaparició: «Para éviter su desaparición [dels *patois*], tenía que empezarse lo antes posible el trabajo de recoger el material lingüístico que posteriormente se habría de proyectar en un atlas para poderlo conservar como las flores en un herbario», ha escrit Jordan (1967: 258).

Representar científicament la variació dels *patois* sobre mapes era del tot compatible, a ulls dels lingüistes francesos d'aquesta època, amb la políticament i socialment desitjable liquidació de la variació lectal: en paraules de Bergounioux (1992: 119), «la reconnaissance des variations langagières, si pointilleuse, représente moins un effort des linguistes pour approcher la forme réelle des langues qu'une fragmentation indéfinie des patois qui puisse justifier un système scolaire destructeur des langues régionales et les soumettre à l'uniformisation de la langue normée: le français». Evitar, per al bé de la ciència, la desaparició dels *patois*, per promoure'n la desaparició per al bé comú, aquest era el rerefons dels seus treballs.

Aquest imaginari científic, embolcallat en un rerefons polític i ideològic ben delimitat, marca els primers passos de la dialectologia com a ciència a finals del segle XIX: com ha escrit August Rafanell (1992: 68), «les bases de la liquidació de la diversitat lingüística arreu del territori republicà van ser posades, en bona mesura, per l'obra dels filòlegs de la Tercera República». En el context francès queda clar que l'interès per l'oralitat va lligat a un imaginari hexagonal dominat en exclusiva per una sola llengua. En el context europeu sembla clar que l'interès per l'oralitat a França va lligat a un horitzó mental superador de les quimèriques regles que els neogramàtics alemanys deduien de la llengua en abstracte.

Sembla que darrere els interessos científics d'estudiar la llengua popular des d'una nova perspectiva, el de la geografia lingüística, hi ha les lluites polítiques de dues grans potències europees: França i Alemanya. Almenys així ho va explicar el 1944 el gran lingüista Albert Dauzat en un llibre en què fa balanç dels progressos i mancances de la geografia lingüística: «Française par ses origines, elle [la geografia lingüística] marque... une réaction contre les doctrines de l'école allemande des néo-grammairiens». Per a Dauzat (1944: 5-6), els alemanys, l'escola dels neogramàtics, «trop dogmatiques et trop absolues, menaçaient d'étioler la linguistique en l'emprisonnant dans des formules rigides et risquaient de faire perdre contact avec les réalités infiniment délicates et changeantes de la vie». I conclou: «Une fois de

plus, l'esprit de finesse a pris sa revanche sur l'esprit géométrique». Per més que el seu patriotisme arribi a ser *chauviniste* (francès), la perspectiva de Dauzat, independentment de la justesa de l'anàlisi, té la virtut de lligar la ciència i la política en un moment crucial a Europa.

En els anys vint els països de llengua catalana eren un laboratori idoni per cultivar la sensibilitat lingüística. Des de la sortida de mossèn Alcover com a president de l'IEC el 1918, la llengua popular s'havia convertit en una tema privilegiat de l'agenda de disputes del canonge de Mallorca, i amb força prèdica en ambients religiosos i conservadors. La norma construïda i encapçalada per Fabra era el màxim exponent, als ulls de diversos antifabrians, de molts defectes: d'artificialitat, d'atradicionalitat, de gust per la intel·lectualització, d'arbitrarietat, de centralisme, d'antidialectalisme, etc. Tot aquest ambient hostil a la codificació fabriana va fer girar els ulls cap als principis sacrificats: naturalitat, tradició, espontaneïtat i variació. D'aquests principis brandats per l'antifabrisme, Calveras es va voler fixar en la variació, terreny degudament filtrat per la codificació fabriana.

Des d'una sensibilitat molt especial per la llengua popular, ja des dels seus inicis com a lingüista Josep Calveras pretenia recollir textos de caràcter popular en les mateixes fonts on Rubió i Lluch considerava que no n'hi havia. Calveras havia escrit que volia rescatar «mostres del parlar popular que es traspúa en les lletres tan abundoses dels arxius reials».⁵ Però aquesta antologia de textos populars no passà de ser un projecte, i ha quedat, manuscrit, com a testimoni privat d'una direcció molt concreta. És en el context de l'Oficina Romànica que aquesta línia de treball se subratlla de manera pública i notòria. A la seva revista, l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Llengua i Literatura*, hi havia previst publicar «un cos de documents catalans antics per regions i si pot ésser per dialectes», a partir d'una «tria de les *Lletres reials diplomàtiques* conservades a l'Arxiu de la Corona d'Aragó», empresa en què havia de treballar Ramon Aramon («Crònica», *AORLL*, 3, 1930, 413; *AST* 7, 1931, 368-369). Tot fa pensar que el gruix d'aquesta empresa ha de trobar-se a l'arxiu particular d'Aramon.

TERRENYS DE LA GEOGRAFIA LINGÜÍSTICA

El qüestionari en què es va basar Gillieron per al seu *ALF* tenia com a principal centre d'interès la fonètica, i en un altre ordre de prioritats el lèxic i, encara més

5. Ho anota en un projecte d'antologia de 1925. Un amic de Calveras, el savi Alfons Par, li donava un consell per carta: «Les veres fonts [per a l'estudi de la llengua popular] son los documents particulars (lletres, vendes, testaments, etc.) no los documents històrics de cancelleries erudites. [...] Caldria tenirne de totes les regions lingüístiques y de totes les dates des lo sigle x fins al xx» (carta de Par a Calveras 17-7-1927).

secundàriament, la morfologia (el qüestionari de Gilliéron només contenia alguna frase destinada a obtenir informació sobre morfologia verbal; cf. Varvaro 1988: 151-152). Fent una mena d'estat de la qüestió dels estudis de la nova ciència, el gran lingüista francès Dauzat (1944: 105) explicava quins eren els terrenys que la geografia lingüística encara no havia explorat i n'apuntava les causes:

L'étude des phénomènes grammaticaux est la partie la moins avancée de la géographie linguistique, ou, si l'on préfère, c'est la branche de la linguistique que ces recherches ont le moins renouvelée à l'heure actuelle. Il était naturel que la nouvelle science, créée par les cartes des mots, s'orientât d'abord dans le champ encore mal exploré de la lexicologie, où elle allait faire d'emblée une si riche récolte. Les faits grammaticaux, y compris la dérivation, sont en effet plus fuyants, plus délicats et plus complexes, dès qu'on examine à la lumière de la méthode géographique.

Concretament en el terreny de la morfologia, Dauzat (1944: 106) considerava que «la géographie linguistique s'est donc bornée à des remarques précises et à des aperçus fragmentaires d'un réel intérêt»; per a Dauzat els estudis morfològics «d'un réel intérêt» elaborats des del patró de la geografia lingüística van ser ben pocs,⁶ mentre que en el terreny de la sintaxi, Dauzat (1944: 122-124) tan sols adduïa l'*Essai de syntaxe des parlers provençaux modernes* de Jules Ronjat (Mâcon, Protat, 1913) —i la seva versió revisada en el vol. III de la *Grammaire historique des parlers provençaux modernes* (Montpellier, 1937). Dauzat (1944: 122) qualificava l'*Essai* de Ronjat com «la seule tentative de syntaxe comparée dans le domaine roman depuis la création de la géographie linguistique», comparada en el sentit que tenia en compte diversos parlars occitans i els posava en relació amb estadis de l'occità més antics.

CALVERAS I LA LLENGUA POPULAR: ENQUESTES DIALECTALS SOBRE ELS PRONOMS FEBLES

Dauzat no estava al corrent de tot el que es feia als països de llengua catalana. En els articles més importants de Josep Calveras és una constant l'interès per descriure i estudiar la llengua popular. En un seu estudi sobre els relatius (Calveras 1931), es pot veure com la llengua popular és motiu d'atenció detinguda i preferent, tant pel

6. Esmenta els següents: *Les aires morphologiques dans les parlers populaires du nord-ouest de l'Angoumois (1800-1900)*, d'A.-L. Terracher (París, Champion, 1914); *Le genre grammatical dans la région parisienne (1936)* de Marguerite Durand; *Études de géographie morphologique sur les patois du Forez (Mâcon, 1941)* de l'abbé Gardette; *Zur Bildung des Imperfekts im franco-provenzalischen* (Halle, Niemeyer, 1914) de J.-U. Hubschmid.

que fa a l'hora de delimitar el corpus,⁷ com a l'hora de descriure i valorar determinades construccions (per exemple: les construccions compostes *lo qual*, *el qual*, *la qual cosa* «sempre seran solucions poc del gust del parlar actual que ha deixat quasi absolutament la forma *quals* i, per això, proposa les solucions *una cosa que*, *aquesta cosa*, «més del gust del parlar d'ara»). En altres estudis, en canvi, Calveras pretén descriure la llengua oral, no pas a partir de fonts escrites suposadament populars, sinó de recerques de camp fetes a partir de qüestionaris. Aquests són els estudis calverians que han passat més inadvertits, sobretot perquè no sortiren de l'àmbit privat. Era impossible que aquests projectes, per tant, fossin coneguts per Dauzat en el moment que aquest geògraf de la llengua feia balanç de la seva disciplina el 1944.

El projecte a què Calveras dedicà més temps de la seva activitat com a lingüista és un estudi sobre els pronoms en els dialectes catalans. La notícia sobre el primer qüestionari data del gener de 1926 i la de l'últim, del juny de 1936: es tracta, per tant, d'un projecte que durà més de deu anys. A l'estudi sobre les combinacions de pronoms que publicà el 1926 a *La Paraula Cristiana* (1926) hi declarava que tenia la intenció de preparar «un estudi extens [sobre els pronoms] que pensem de publicar». Aquest estudi dels pronoms tenia previst integrar-lo en una gramàtica que «portarà les formes de tots els dialectes de la nostra llengua: del parlar antic també, perquè els escriptors puguin triar pel llenguatge lliterari general les més bones» (carta de Calveras a Francesc Martínez, 14/4/1926). Amb l'*Anuari* de l'Oficina en ple funcionament, Calveras també havia projectat convertir l'estudi dels pronoms en «un treball científic» (carta de Calveras a Francesc Martínez 20/3/1929). El projecte d'estudiar els pronoms no s'acomplí mai, tot i que hi treballà fins al juny de 1936, fins quan encara era possible dedicar-se a la lingüística catalana. Es tracta d'una recerca que anà madurant amb el temps i que anà evolucionant: el model del primer qüestionari, datat el 1926, és més senzill que el que començarà a enviar a partir de 1928 (qüestionaris reproduïts als apèndixs I i II).

El 1926 Calveras va emprendre l'estudi del pronom datiu plural i de les combinacions de pronoms en els dialectes catalans a partir d'un qüestionari que, o bé va transcriure ell mateix a partir de les respostes d'informadors de diferents contrades, o bé va enviar directament a diversos corresponents de tota l'àrea lingüística. En total, se n'han conservat cap a quaranta. Normalment els corresponents són religiosos de

7. Calveras sempre procura posar exemples de la llengua popular escrita que siguin representatius dels diferents dialectes: normalment, per al valencià treu les dades del *Refraner valencià* d'Estanislau Alberola i Miquel Peris (1928), i d'*El Cuento del Dumenche* (1914); per al mallorquí, de les *Rondaies mallorquines* d'en Jordi des Racó / mossèn Alcover (1896-1929) i de la revista *Sa Marjal* (1924-27); per al dialecte central, d'obres en prosa de Genís i Aguilà, Narcís Oller, Jacint Verdaguer i Emili Vilanova, i de la revista *Catalunya Social* (1927-29); i per al rossellonès, dels *Contes vallespirencs* de mossèn Caseponce.

la Companyia, però alguna vegada són de capellans o d'algun amic com l'erudit barceloní Alfons Par o el folklorista valencià Francesc Martínez. Només en dos casos les respostes estan extretes de dos textos medievals (el *Recull d'eximplis* d'Eiximenis i la *Crònica* de Jaume I), que Calveras mateix va buidar. Normalment no estan datats. El qüestionari de 1926 consta de dues parts: la primera part consisteix a fer traduir setze frases del castellà al català per tal d'estudiar el comportament dels pronoms en tota mena de contextos —posició enclítica, proclítica, davant o darrere vocal, davant o darrere consonant, etc.—, mentre que a la segona part tan sols hi ha dues frases a completar, amb l'objectiu de fer veure el funcionament de les combinacions ternàries (qüestionari reproduït a l'apèndix I).

Calveras va començar a contactar amb els seus informants a principi de 1926: el gener d'aquell any, mossèn Alcover, per exemple, li explica les diferències entre *elzi* (datiu plural) i *els-hi* (CD+Locatiu) i el remet al *Bolletí* per trobar informació sobre els pronoms enclítics i proclítics (targeta postal d'Alcover, 18/1/1926); per la seva banda el seu amic Alfons Par li demana que li aclareixi si les respostes als qüestionaris «han d'esser literàries o coloquials» (carta d'Alfons Par, 26/1/1926) i també és l'erudit Par qui li confirma que el pronom datiu plural femení *lesi* «es viu» i qui li confia que no comprèn per què «els gramatichs catalans no han volgut admetre les formes datives *elsi*, *lesi*» (carta d'Alfons Par, 3/2/1926).

A partir de 1928, ja amb el nou model de qüestionari (vegeu apèndix II), inundarà amb més insistència que mai els seminaris de diferents poblacions de tot el domini lingüístic per tal de recollir dades del conjunt de dialectes catalans.⁸ El 1936, el resultat de la recerca suma més de 200 qüestionaris contestats (xifra que s'ha de considerar provisional perquè enmig del desordre dels papers privats del fons Calveras es fa molt difícil assegurar que no n'hi poden haver més). La quantitat de qüestionaris aplegats és una dada més que indica l'ambició i magnitud de l'empresa que Calveras tenia entre mans: només cal recordar que el *Glossaire des patois de la Suisse romande* (1924, vol. I) de Gauchat, qualificada per Iordan (1967: 370) de «obra realment monumental», recollí 227 qüestionaris, xifra que féu observar a Sever Pop (1927: 45) que «c'est la première fois qu'on rencontre une enquête si minutieusement entreprise».

La dada més segura són els comptes que el mateix Calveras havia fet un cop la seva recerca estava força avançada. Quan havia rebut 165 qüestionaris, corresponents a 150 localitats diferents del domini lingüístic català, Calveras els classificà per les províncies d'on procedien, amb aquests resultats: Girona, 15 localitats, 17 interrogatoris; Barcelona, 32 localitats, 41 interrogatoris; Tarragona, 12 localitats, 12 interrogatoris; Lleida, 40 localitats, 41 interrogatoris; Osca, 4 localitats,

8. Aquest projecte va ser anunciat a l'*AST*, 5, 1929, 374-376.

4 interrogatoris; Castelló, 11 localitats, 11 interrogatoris; València, 8 localitats, 8 interrogatoris; Alacant, 8 localitats, 9 interrogatoris; Mallorca, 13 localitats, 13 interrogatoris; Menorca, 3 localitats, 3 interrogatoris; Eivissa, 4 localitats, 6 interrogatoris.

Hi ha, doncs, un clar predomini de localitats del Principat (100 localitats del total de 150), força per damunt de les localitats del País Valencià (27 localitats) i de les Illes (20 localitats), mentre que no hi ha cap enquesta del Rosselló.⁹ Si ens atenim a la divisió provincial, el territori més infrarepresentat és València. En canvi, si ens atenim a la representació dels dos grans dialectes, oriental i occidental, la situació és d'equilibri, gairebé meitat i meitat. Pel que fa al nombre de localitats, l'empresa de Calveras es mostra ambiciosa i completa si la comparem amb les xifres de l'*Atlas Lingüístic de Catalunya (ALC)*, 105 localitats, i de l'*ALF*, que té la meitat de densitat de l'*ALC* —dades donades per Jordan (1967: 445).¹⁰ Pel que fa a la representació de les ciutats grans i pobles, hi ha un cert equilibri en el sentit que hi ha qüestionaris de les ciutats més importants (Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona, València, Palma de Mallorca, Eivissa, Castelló de la Plana, Alacant), i fins en alguns casos més d'un qüestionari provinent d'alguna d'aquestes ciutats (és el cas de Barcelona i Palma de Mallorca). També hi són representats molts caps de comarca (Alcoi, la Bisbal d'Empordà, Olot, Elx, Vilafranca del Penedès, etc.) i nombrosos pobles petits (Organyà, Planoles, Tortellà, etc.).

Com que les respostes als qüestionaris van datades i n'hi ha alguna que va acompanyada de carta, podem saber quina evolució seguí l'estudi de Calveras. El resultat és que la recerca fou intermitent: després de les primeres recerques de 1926 que desembocaran en un article a *La Paraula Cristiana*, Calveras reprèn amb força el projecte el 1928, fins al punt que aquell mateix any redacta una mena d'introducció a un estudi sobre els pronoms que havia de publicar a l'*AORLL*, però la recerca queda aparcada i de 1929 a 1936 Calveras va enviant només de tant en tant algun qüestionari.

Així doncs, per recollir dades sobre els pronoms, Calveras estableix un model de qüestionari el 1926 i un altre el 1928. Tots dos models consisteixen a fer traduir del castellà al català una sèrie de frases. En el de 1928 estan agrupades en 28 ítems/blocs, amb la particularitat que els pronoms estan subratllats perquè l'informant pari atenció en les solucions pronominals. Als informants, la majoria dels quals són religiosos i capellans, se'ls demana nom i cognoms, edat, sexe, lloc de naixement i anys de residència a la localitat que és objecte d'estudi. En general, els enquestats

9. Si bé a la Biblioteca Balmes hi ha un interrogatori del pare Abdon Mas SJ (Cerret) escrit de la mà de Calveras, aquest qüestionari, per tant, havia de ser enviat després dels comptes de Calveras.

10. Jordan usa el terme «densitat» per referir-se al nombre de localitats estudiades en relació amb l'extensió del territori abraçat. Jordan no pensa, doncs, en números absoluts, ja que l'*ALF* va fer enquestes a 639 localitats.

són nois joves entre 12 i 25 anys, per bé que també hi ha adults i gent gran. Gairebé no hi ha cap dona com a informant.¹¹ A tall d'anècdota es pot afegir que entre els informants de Calveras s'hi poden trobar personatges il·lustres com Narcís Juvany, Francesc de Borja Moll o Alfons Par.

El perfil d'informant que acabem de caracteritzar s'explica per la manera com es va dur a terme l'enquesta: Calveras va triar un religiós dels seminaris de Barcelona, Tarragona, Girona, Lleida, Solsona, la Seu d'Urgell, Vic, Palma de Mallorca i València amb l'objectiu que a cadascun d'aquests seminaris hi hagués un responsable de fer omplir els qüestionaris entre diversos informants de la seva zona. Els informants, per tant, reben el qüestionari de Calveras a través d'algun religiós responsable de fer omplir els qüestionaris en una zona determinada, religiós que al seu torn normalment és el que transcriu les respostes de l'informant. Com que els que transcriuen les respostes dels qüestionaris no són lingüistes ni persones amb formació lingüística, no hi ha transcripcions fetes en cap alfabet fonètic conegut.

En territoris com Menorca, Tortosa, Alacant o Castelló de la Plana, Calveras segueix altres vies per fer omplir enquestes. A Menorca, per exemple, l'encarregat de buscar informants és Francesc de Borja Moll (li envia 10 còpies), si bé només aconseguirà una única resposta, la del mateix Moll. A Tortosa, l'intermediari és el doctor Manyà, que dels 20 qüestionaris enviats n'aconsegueix 13. A Alacant l'intermediari és el mestre Senent, que n'hi envia 6 d'omplerts i a Castelló de la Plana l'encarregat de distribuir qüestionaris va ser l'erudit Borràs Jarque.

Aquestes característiques del qüestionari —traducció del castellà al català, informants no lingüistes, i transcripció de les respostes sense utilitzar cap alfabet fonètic— posen en relació els qüestionaris sobre els pronoms preparats per Calveras amb el mètode emprat per la geografia lingüística de principi de segle, i més concretament, pel primer atlas lingüístic romànic amb vocació científica, l'*ALF* (1902-10) de Jules Gillieron. La vinculació del qüestionari de Calveras amb el mètode de la geografia lingüística permet pensar amb prou fonament que mossèn Griera, alumne de Gillieron a l'École Pratique des Hautes Etudes de París durant el curs 1911-12 i impulsor de l'*ALC* (1923-39), degué orientar i assessorar Calveras sobre el mètode a seguir per tal d'estudiar els pronoms en els dialectes catalans.¹² És una

11. Potser aquest criteri, conscientment o inconscientment establert, és degut a una (mala) influència de Griera: és prou sabut que Griera, per al seu *ALC*, triava només homes com a informants, fet tan inexplicable que davant una tal opció Sever Pop (1927: 140) s'exclamà: «Mystère!».

12. Joan Veny (1985: 72-103) ha analitzat les característiques dels diversos atlas lingüístics romànics i les metodologies que s'hi han aplicat. A propòsit de les característiques de «la traducció o mètode directe», Veny explica que l'*Atlas Lingüístic del Domini Català* (1964-1974) «hi ha recorregut especialment per als capítols de fonètica sintàctica i sintaxi, on apareixen frases més o menys llargues l'estructura de les quals resulta difícil de fer aparèixer pel mètode indirecte». Als anys 20 Calveras ja encetà l'estudi dialectal en morfologia nominal: és per tant en aquest terreny un dels pioners en l'àmbit català.

sospita prou fonamentada, si ens atenim a la relació que es tenien els dos eclesiàstics¹³ i si es dona un cert valor indicatiu a una prova documental que es troba a la Biblioteca Balmes: en aquest centre hi ha 23 respostes recollides per Calveras a un qüestionari sobre els pronoms relatius *qui, que* emprès per Griera, acompanyat d'un sobre intitulat «Geografia lingüística qui, que. Respostes proporcionades per mitjà del P. Calveras», escrit amb lletra de Griera. El qüestionari de Griera consta de 20 frases escrites en castellà (del tipus *Este es el camino que va a Vich*), que l'informant ha de traduir al català. Sembla molt clar que la metodologia de Griera per estudiar la variació dialectal dels pronoms relatius *qui, que* és la mateixa que Calveras, responsable de fer arribar l'enquesta de Griera a diversos informants, aplicarà als seus estudis sobre els pronoms en els dialectes catalans.

Així doncs, Calveras aplica un mètode característic de la geografia lingüística, la de fer traduir un qüestionari, sense arribar a cartografiar els fets lingüístics que es proposa estudiar, objectiu últim de la geografia lingüística. Encara que Calveras no hagués elaborat el gran estudi sobre els pronoms, sembla lícit pensar que la presentació dels materials podria haver estat similar a la que Moll va donar per a *La flexió verbal en els dialectes catalans*, oimés si tenim en compte que Calveras va participar activament a «fer publicables els paradigmes de la flexió verbal», com va reconèixer el mateix Moll (1970: 252): les dades de l'estudi de Moll no estan presentades en mapes sinó en llistes de conjugacions verbals amb remissions als llocs on s'usa cadascuna de les formes verbals. Per més que l'estudi de Moll sobre morfologia verbal no estigui representat en mapes, Joan Veny (1985: 104-105), en presentar els diferents tipus de mapa que poden cartografiar fets lingüístics, inclou com un tipus de mapa més el mètode d'oferir «materials en forma de llistes que contenen els mots i les localitats que els usen». Per a Veny aquests tipus «constitueixen una mena d'atlas frustrats» i l'exemple que justament dona és *La flexió verbal en els dialectes catalans* d'Alcover-Moll. Sembla ben just, per tant, considerar l'enquesta de Calveras sobre els pronoms en els dialectes catalans com un estudi de geografia lingüística.

Els únics resultats de tota la recerca sobre els pronoms en català és el primer, únic i últim, tast que en publicà el 1926 a *La Paraula Cristiana*. Malauradament, no va arribar a publicar els resultats del gran estudi que tenia en projecte, per al qual va recollir tanta informació i al qual va dedicar tant de temps i tanta energia. Sens dubte, va ser el projecte de més ambició que Calveras va programar i que hauria pogut fer trontollar l'edifici de les combinacions pronominals construït per Fabra. L'abundància de dades recollides directament dels dialectes mostraven a Calveras

13. Està documentat que Griera exercí el paper d'assessor de Calveras en qüestions lingüístiques en diverses ocasions: així per exemple Griera li donà per carta referències bibliogràfiques sobre geografia lingüística i sobre la llengua literària (carta de Griera a Calveras, 10/6/1932).

una vegada rere l'altra que la llengua escrita no es podia permetre el luxe de viure tan lluny de la llengua parlada. Darrere el seu projecte científic és ben clar que hi havia motivacions extralingüístiques, ben evidents en ple procés de construcció de la norma catalana. La seva empresa, però, no passà de projecte. És de justícia que unes dècades més tard s'expliqui en què va consistir, què representà en el moment de la lingüística de la seva època i quines raons van motivar l'empresa de Calveras. Aquest ha estat el propòsit del present article. El resultat final hauria de ser donar a conèixer, ordenar i analitzar el conjunt de materials aplegats per Calveras, feina que deixem per a futurs treballs.

NARCÍS IGLÉSIAS
 Institut de Llengua i Cultura Catalanes,
 Universitat de Girona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BERGOUNIOUX 1992: Gabriel Bergounioux, «Linguistique et variation: repères historiques», *Langages*, 108, 114-125.
- BERGOUNIOUX 1994: Gabriel Bergounioux, *Aux origines de la linguistique française*, París, Pocket.
- CALVERAS 1926: Josep Calveras, «Del pronom de tercera persona. II. Datiu plural diferenciat», *La Paraula Cristiana*, 3.17, 426-435.
- CALVERAS 1931: Josep Calveras, *La forma «que» del relatiu català*, Barcelona, Balmes [separata dels *AORLL*, 2, 1929, i 3, 1930].
- DAUZAT 1944: Albert Dauzat, *La géographie linguistique* (1922), París, Flammarion.
- FELIU & RAFANELL 2001-02: Francesc Feliu i August Rafanell, «La llengua abans de la lingüística: Arran d'unes notes d'Antoni de Bastero», *BRABLB*, 48, 113-139.
- JORDAN 1967: Iorgu Jordan, *Lingüística románica. Evolución, corrientes, métodos*, ed. Manuel Alvar, Madrid, Ediciones Alcalá.
- MOLL 1970: Francesc de Borja Moll, *Els meus primers trenta anys (1903-1974)*, Palma, Moll.
- POP 1927: Sever Pop, *Buts et méthodes des enquêtes dialectales*, París, J. Gamber (extret de *Mélanges de l'École romaine en France*, 1926, II).
- RAFANELL 1992: August Rafanell, «Els filòlegs i els *patois* a la França moderna», *RdC*, 69, 67-78.
- RASICO 1995-96: Philip D. Rasico, «Joaquim Miret i Sans i el *patrius sermo*: a la recerca del català medieval popular», *BRABLB*, 45, 9-27.
- VÁRVARO 1988: Alberto Várvaro, «La geografia lingüística», a *Historia, problemas y métodos de la lingüística románica*, Barcelona, Sirmio, 151-172.
- VENY 1985: Joan Veny, «Mètode geogràfic. A. Metodologia de la recerca dialectal», a *Introducció a la dialectologia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 72-103.

APÈNDIX I · QÜESTIONARI DE 1926

1. Díle a Juan que le espero. Ve y díselo. Si se lo dices, le harás venir.
2. Decídle a María que la espero. Id y decídselo. Se se lo decís la haréis venir.
3. Díles a los primos que los espero. Ve y díselo. Si se lo dices les harás venir.
4. Decídlas a las tías que las espero. Id y decídselo. Si se lo decís las haréis venir.
5. A esto se ha de contestar. A esto si contestamos, habrá riñas. Contestad bien.
6. A José cósele el delantal. Cosédselo. Se lo coseré hoy. No es hora de cosérselo. Cosiéndoselo callará.
7. A María compradle una cinta. Cómprasela. Nunca se la compran. Quiero comprársela. Comprándosela callará.
8. A José cogele del árbol unos melocotones. Cogédselos. No se los cogeré hoy. No puedo cogérselos. Cogiéndoselos callará.
9. A María cógele unas peras. Cogédselas. Se las cogeré pronto. Quiero cogérselas. Cogiéndoselas callará.
10. A los niños dáles una peseta. Dádsela. Nunca se la han dado. No se la quiero dar. Dándosela callarán.
11. A las niñas cómprales un cinturón. Comprádselo. Se lo compraremos. Podemos comprárselo. Dándoselo callarán.
12. A los pobres dadles los mendrugos. Dáselos. No se los damos. No podemos dárselos. Dándoselos estarán contentos.
13. A las enfermas ponles flores. Ponédselas. Hoy se las pondré. Conviene ponérselas. Poniéndoselas, se alegrarán.
14. De pan dale un buen pedazo. De pan dadle bastante. Le doy bastante. Quiero darle bastante. Dándole bastante.
15. Carne ponles poca a los niños. Ponédlas poca. No les pongo poca. No puedo ponerles. Poniéndoles mucha callarán.
16. Vino les des mucho a las niñas. No les deis mucho. Nunca les doy. No conviene darles. Dándoles enferman.

A. Li he demanat que m'omplís el castell de préssecs i me n'hi ha posats una dotzena. Poseu-me-n'hi. Poseu-hi-me'n.

Ell li ha demanat... i...

Ells li han demanat... i...

Elles li han demanat... i....

B. A la caixa de estalvis (ahorros) m'hi posa diners. Poseu-m'hi diners. Poseu-hi-me'ls. Poseu-me'ls-hi.

A ell...

A ells...

A elles...

APÈNDIX 2 · QÜESTIONARI DE 1928

OFICINA ROMANICA DE LA BIBLIOTECA BALMES. Durán y Bas, 11, Barcelona

Interrogatorio sobre el habla popular de Catalunya, Valencia y Baleares

Nota: debajo de cada línea póngase tal traducción tal como se dice en la localidad, en cualquiera ortografía, pero reproduciendo lo más exactamente posible la pronunciación viva, sobre todo en los pronombres. Distíngase bien si se dice *a, e, o, u*. La vocal oscura entre *a* y *e* nótese con una señal debajo *a e*. Si la voz carga sobre los pronombres, póngase un acento escrito.

1. Llamadme a Juan y decidle que le espero. Llamadle y decidselo. Si se lo decís le hareis venir. Hacedmelo venir. Porqué no nos lo deciais antes? Ahora no es tiempo de llamarle nosotros para decírselo. No lo sabia. Lo sabré para otra vez. Si no es llamándole y diciéndoselo tú, no te responderá, ni le verá.
2. Llámanos a Maria y dile que la esperamos. Llámala y díselo. Si se lo dices la harás salir. Háznosla salir. Porqué no me lo decias antes? Ya no es hora de llamarla para decírselo. Si no es llamándola vosotros, no os responderá, ni la haréis salir. Pruébenlo Vds. y llámenla.
3. Si ves a mis primos díles que les espero. Búscalos y díselo. Si se lo dices los harás venir. Házmelos venir. Ya no es hora de buscarlos para decírselo. Si no es buscándolos tú mismo no los verá. Pruébalo.
4. Si veis a nuestras tías decidles que las esperamos. Buscadlas y decidselo. Si se lo decís las haréis salir. Hacednoslas salir. Ya no es hora de buscarlas para decírselo. Si no es buscándolas vosotros, no las verá. Probadlo.
5. La niña quiere un delantal. Cosedle uno y ponédselo. Cóseselo tú. Mejor seria comprarle uno y ponerselo luego. En comprándoselo, se lo mandaremos. Compradle también una cinta. Para tí te compraremos tambien una y te la mandaremos.
6. Juan pide una pera. Llévalo a la huerta, cógele una del árbol y dásela. Dásela luego. No es buena hora para cogérsela. Después le cogeré una bien grande. En congiéndosela se la mandaré. Cógele también un melocotón. Cógeme otro para mí y tráemelo. Póngalo en el cajón. Tomen uno para Vds, y cómanselo.
7. Maria quiere caramelos. Sácale unos cuantos de la caja y dáselos. No tengo la llave para sacárselos. Se los sacaré después. En sacándoselos le daré un buen puñado. Sácanos también para nosotros y tráenoslos.
8. Juan se ha roto las medias. Cosédselas. Cóseselas tú. Mejor será comprarle otras y dárselas, para que se las cambie. En comprándoselas selas daremos. Nos compraremos un par y nos las pondremos mañana.
9. Las niñas quieren un dedal. Dadles uno bien fuerte. Dádselo luego. Dáselo tú. Habrá que comprarles uno y dárselo. Si no es comprándoselo, no se lo podemos dar. Ya se podrían comprar uno ellas.
10. Los niños quieren una pelota. Sácales una y dásela. Sacádsela. Nunca se la han dado. Todavia no es tiempo de dársela. Que se compren una, si quieren. Compraos una. Compráosla. Si no es comprándosela nosotros, no callarán.
11. Habrá que dejarles caramelos a las muchachas. Déjales buena parte y llévaselos a la escuela.

Dejádselos todos. Se los dejaremos todos. Cuando será hora de llevarselos? Dejándoselos todos, no se podrán quejar. Si quieren más, que se compren. Déjselos todos. Déjselos Vd.

12. A los pobres habrá que darles coles. Sacadles buena porción, dádselas y que se las lleven. Se las daremos todas. No conviene darles tantas. Vale más dárselas poco a poco. Dándoselas así tendrán para más días.

13. A los pobres dales los mendrugos. Dádselos todos. Se los daremos todos. No les daremos demasiado? Cuando será hora de dárselos? En dándoselos, se marcharán.

14. Ponles flores a las enfermas. Ponedselas. Hoy se las pondre. Ya conviene ponerles. Voy a ponéselas. En poniéndoselas se alegrarán. Pónganselas Vds.

15. De pan dale un buen pedazo. Dadle más. Le doy bastante. No puedo darle más. Si no es dándole más, no callará. Déle Vd. más.

16. Carne ponles poca a los niños. Ponedles más. No les puedo poner más. No tengo dinero para comprarles. En poniéndoles mucha enferman.

17. Vino no les des mucho a las niñas. Pónles poquito. Si no les doy. No es bueno darles. En dándoles, luego se indisponen.

18. No te cabe este libro en el bolsillo? Si que me cabe. A él no le cabe y a nosotros sí que nos cabe. A las niñas también les cabe. Cabe eso en el cajón? Si que cabe. No le cabe en la cabeza a la hija, que la dejen sus padres. Ni les cabe a los demás.

19. Así pienso yo. Tienes algo que oponer? Muchas cosas podría decir en contra, pero no quiero. Al trigo no le conviene la humedad. A las patatas no les irá bien tanta agua. A esta caja le falta la tapa. Tienes mucha afición al estudio? Si que tengo. Pues dale mucho tiempo y saldrás aprovechado. Y a las matemáticas tienes afición también? No les tengo mucha afición, pero les doy mucho tiempo. Dáles más todavía. Al amor nadie hay que sea insensible. Le estoy muy agradecido, Señor, por tantos favores y procuraré corresponder a ellos. Es el primer día que voy a hablarle. A estos es difícil contradecir. Así es, como dices, añadido, asintiendo.

20. Quieres sal en la sopa? Si, ponme un poco. Y Juan? Ponle más (en la sopa). No nos pongas. No les pongas. Ponte tú. Poneos vosotros. Ayer me puse demasiada y sabían mal. Te pusiste demasiada. Juan se puso poca. Nos pusimos poca. Os pusisteis poca. Ellos no se pusieron, pero yo les puse (sal en la sopa).

21. Quieres un par de huevos en la sopa? Si, ponmelos. Pónselos a él. Ponednoslos también a nosotros (en la sopa). Ponedselos a ellos. Ayer me puse un huevo en la sopa. Tú también te lo pusiste. El no se lo puso, pero se lo puse yo. Nos lo pusimos. Os lo pusisteis. Se lo pusieron ellos también, pero yo no se lo quería poner (en la sopa). Pónganselo también Vds.

22. Lleva este libro al armario. Ya lo llevaré. Llévalo luego. Pon esa gorra en el cajón. Ya la pondré. Ponla enseñuida. Estos libros mételos también (en el cajón). Toma estas tarjetas y mételas en él. Descuida, lo pondré pronto.

23. Te destinaran a caballería. No creo que me destinen. A tu hermano seguramente le destinarán. Y a tus amigos? No creo que les destinen (a caballería). Ya encomiendas a Dios a tu hermano? Le encomiendo y me encomiendo a El. Y a tus hermanos? También les encomiendo. A las benditas almas no les rezas? Cada noche me les encomiendo sin faltar.

24. Era el médico quien llamaba? Sí que era. Eran tus hijas? No eran, sino mis sobrinas. Es maestro ya tu hijo? Todavía no lo es, pero pronto lo será. Es tu tía esta señora? Si que lo es.

25. Le harán presidente? No creo que le hagan. No es tiempo todavía de hacerle. Hacedle pronto, que después no podréis. En haciéndole todo se arreglará. La harán maestra del pueblo? No tardarán mucho en hacerla. Que la hagan luego. Hacedla enseñuida. Hacedme a mí. Hacednos a

nosotras. Hacedlas a ellas.

26. Está salada la sopa? Si que lo está, pero a mi ya me gusta un poco salada. A Juan no le gusta poco ni mucho (salada), y la encuentra demasiado. A los niños no les gusta tampoco y la encuentran mucho.

27. No te parece demasiado grande esto? A mi me lo parece. A Juan no le parece y a las niñas tampoco les parece. No os parece pequeña esta taza? Si que nos parece pequeña. A ellos también les parece. A Juan no le parece.

28. No encuentras la ropa más recia? Si que la encuentro, pero Juan aún la quería más (recia). Han salido cortas las mangas? Si, que han salido (cortas). Te salen negros los cabellos? Si que me salen. A Juan también le salen. A las niñas, les saldrán rubios? No se si les saldrán. Te harán volver calvo estos chicos. Temo que me hagan volver. Al maestro ya le han hecho volver. A sus padres también les hacen volver.

Las respuestas son de D..... de edad de.....años; natural de..... provincia..... donde ha residido..... años. Escrito por el..... natural de..... provincia de.....

En..... de..... de 19...